

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В
ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СЛЮСАРІВ З РЕМОНТУ
АВТОМОБІЛІВ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу, групи 12-202М
спеціальності 015.18 Професійна освіта
(Технологія виробництва і переробки
продуктів сільського господарства)

Освітньо-професійної програми Професійна
освіта (Технологія виробництва і переробки
продуктів сільського господарства)

Шипілін Владислав Геннадійович

Керівник д.пед.н., професорка Барбіна
Єлизавета Сергіївна

Рецензент: к.т.н., доцент Якимчук Дмитро
Михайлович

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів професійної освіти	7
1.1. Активізація навчально-пізнавальної діяльності як дидактична проблема.....	7
1.2. Педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності у практичній підготовці автослюсарів.....	18
РОЗДІЛ 2. Методика активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів під час підготовки автослюсарів у закладах професійно-технічної освіти	26
2.1. Шляхи і методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на заняттях виробничого навчання.....	26
2.2. Методичні рекомендації з розвитку пізнавальної активності учнів у процесі виробничого навчання.....	30
2.3. Розробка та експериментальна перевірка методики активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх автослюсарів.....	36
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні перед Україною постають нові виклики у сфері освіти пов'язані з підвищенням ефективності навчального процесу учнів професійної школи. Саме професійна освіта сприяє формуванню особистості здатної до виконання фахових завдань на основі власних творчих здібностей.

Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті поставила завдання забезпечити якісну підготовку кваліфікованих кадрів конкурентоспроможних на ринку праці. Відповідно випускники професійно-технічних закладів освіти повинні бути активними, підприємливими робітниками з високим рівнем професійної компетентності

На даний час проблема формування навчально-пізнавальної діяльності учнів вивчається в контексті підготовки фахівців у системі безперервної освіти (Г.Балл, І.Зязюн, Н.Ничкало та ін.), психологічних проблем становлення особистості (І.Бех, О.Киричук, В.Моляко, Г.Селевко, В.Сластьонін, та ін.).

Діяльнісний підхід до навчання в психолого-методологічному аспекті знайшов відображення в роботах Л.Виготського, П.Гальперіна, С.Рубінштейна, розвинений у працях В.Давидова, Є.Машбіца, Н.Тализіної, Л.Фрідмана, Д.Ельконіна, у дидактичному аспекті – у роботах В.Безпалька, В.Бондаря, В.Вергасова, В.Оконя, в загальнопедагогічному аспекті – в роботах О.Коберника, Н.Кузьміної, З.Решетової, Г.Щукіної, Т.Шамової та інших, у методичному аспекті – в роботах А.Алексюка, Ю.Бабанського, С.Гончаренка та інших і є завершеною цілісною теорією учіння. На сучасному етапі розвитку науки діяльнісний підхід є однією з основних ідей освітнього процесу.

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать, про те що не достатньо повно визначено сучасні умови, які забезпечують цілісність і системність цільової підготовки майбутніх робітників, розвиток їх професійних, особистісних якостей у системі професійно-технічної освіти також слабо проявляється взаємозв'язок між процесами вивчення фахових дисциплін і формування професійних знань, використання їх у практичній діяльності.

Саме вищеназвані обставини зумовили актуальність і вибір теми кваліфікаційної роботи: «Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів професійно-технічної освіти в процесі підготовки слюсарів з ремонту автомобілів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри фінансів, обліку та підприємництва Херсонського державного університету і є складовою теми «Формування професійної майстерності майбутніх інженерів-педагогів у процесі фахової підготовки» (державний реєстраційний номер 0118U003995).

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх слюсарів з ремонту автомобіля у закладах професійно-технічної освіти.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел і досвіду організації підготовки учнів в закладах професійно-технічної освіти: визначити суть, завдання, структуру навчально-пізнавальної діяльності, фактори, які впливають на процес її активізації.

2. Визначити шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх автослюсарів.

3. Теоретично обґрунтувати методику активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів професійно-технічної освіти під час проведення практичних занять.

4. Розробити, впровадити та експериментально перевірити методичні рекомендації щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі проведення практичних занять.

Об'єкт дослідження – навчально-пізнавальна діяльність учнів закладів професійно-технічної освіти як складова системи професійної підготовки.

Предмет дослідження – педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів професійно-технічної освіти в процесі підготовки слюсарів з ремонту автомобіля.

Методологічну основу дослідження становлять наукова теорія пізнання і теорія системного аналізу; філософські положення, що розкривають багатоаспектну природу діяльності людини; взаємозалежність між розвитком особистості й організацією її навчально-пізнавальної діяльності; взаємозумовленість педагогічних явищ і процесів; концептуальні положення Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст.; принципи і положення теорії поетапного формування розумових дій (П.Гальперін, В.Давидов, О.Леонт'єв, Н.Талізін та ін.); основні положення про єдність свідомості і діяльності (Л.Виготський, С.Рубінштейн та ін.), концепція контекстного навчання (О.Вербицький), загальнодидактичні і технологічно-методичні положення про викладання фундаментальних дисциплін (С.Архангельський, А.Алексюк, Ю.Бабанський, В.Бондар, С.Гончаренко, та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних і емпіричних методів:

- аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження, а також навчальної і наукової літератури з дидактики, методики професійного навчання, здійснювався для визначення структури навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів професійно-технічної освіти і обґрунтування методики активізації цієї діяльності;

- аналіз досвіду роботи майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти і результатів навчання учнів з огляду на досліджувану проблему, педагогічні спостереження, анкетування, бесіди, тестування проводилися для визначення рівнів сформованості навчально-пізнавальної діяльності;

- педагогічний експеримент здійснювався для перевірки педагогічних умов активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів професійно-технічної освіти;

- статистичні методи використовувались для визначення достовірності результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- доведено визначальне значення активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах сьогодення;
- визначено методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів під час виконання практичних робіт у процесі виробничого навчання;
- визначено критерії оцінювання пізнавальної активності учнів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні методичних рекомендацій до використання інноваційних методик та методичних рекомендацій для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, які можна використовувати в системі професійної підготовки в умовах закладів професійно-технічної освіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

1.1. Активізація навчально-пізнавальної діяльності як дидактична проблема

В умовах сьогодення курс України на європейську інтеграцію передбачає суттєву реорганізацію структури навчального процесу, вдосконалення методик викладання, напрацювання нових підходів в організації освітнього процесу. Формування потенційних можливостей майбутнього працівника пов'язане з удосконаленням самого процесу навчання, спрямованого на активізацію розумової діяльності учня, розвиток його творчого мислення [10].

Сучасна система освіти України проходить етап удосконалення і становлення як система, що надає майбутнім фахівцям можливість застосувати на ринку праці в різних країнах світу придбанні у процесі навчання знання та вміння. Розуміючи сучасні темпи розвитку і змін в усіх сферах суспільства та впливаючу звідси всю складність завдань, покладених на викладача щодо формування конкурентно-спроможної, мобільної, компетентної особистості випускника закладів професійно-технічної освіти, науковці вивчають питання знаходження шляхів активізації пізнавальної діяльності усіх учасників педагогічного процесу [7].

Для глибокого і повного оволодіння матеріалом навчальних програм учням необхідно постійно вдосконалювати свої знання, активізувати пізнавальну діяльність. Традиційна форма навчання не забезпечує формування і розвиток в учнів умінь і навичок самостійної пізнавальної активності, не розвиває творчу навчально-пізнавальну діяльність.

Тому актуальною на сьогоднішній день залишається проблема розвитку творчої активності учнів, організації їх самостійної роботи, адаптації до нових умов навчання. Питанням організації активної навчальної діяльності учнів присвячено чимало досліджень, особливу увагу привертають роботи [2,11,13,18,33,44,67].

Питання організації пізнавальної діяльності учнівської молоді з різних точок зору досліджували багато вчених: Б.Ананьєв, Ю.Бабанський, П.Гальперін, І.Лернер, Ю.Машбиць, Н.Тализіна, та інші [3,5,16,34,35,62]. Реалізація активізації пізнавальної діяльності учнів у навчально-виховному процесі забезпечується через його технологізацію, адже чітка технологія завжди приведе до очікуваного результату – гарантовано забезпечує ефективну реалізацію поставленої освітньої мети (за визначенням С.Сисоевої) [56].

Аналіз поняття пізнавальної активності учнів дозволяє також представити умови для реалізації інтелектуальної, продуктивної і творчої активності учнів та обґрунтували необхідність створення педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів як у навчальному процесі, так і у поза аудиторному навчальному процесі.

Перейдемо до розгляду поняття – «активізація пізнавальної діяльності». Як і будь-яке інше поняття, термін «активізація» в психолого-педагогічній літературі розглядається по-різному. В «Українському педагогічному словнику» поняття «активізація» трактується як удосконалення методів і організаційних форм

навчально-пізнавальної роботи учнів, що забезпечує активну й самостійну теоретичну і практичну діяльність учнів в усіх ланках освітнього процесу [18]. А.Петровський «активізацію» визначає як цілеспрямовану діяльність викладача, націлену на розробку й використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню інтересу, активності, творчої самостійності учня у засвоєнні знань, формуванні вмінь та навичок, застосуванні їх на практиці [48].

Т.Шамова активізацію пізнавальної діяльності більше розуміє як мобілізацію вчителем (за допомогою спеціальних засобів) інтелектуальних, морально-вольових та фізичних зусиль учнів на досягнення конкретної мети навчання і виховання. Інакше кажучи, активізація учнів є процес і результат стимулювання їх активності [66]. Вона розуміє активність як якість діяльності, а не тільки як стан особистості.

Як визначила Г.Щукіна - активізація діяльності учнів не може розглядатися в сучасних умовах. лише як процес керування активністю учня. Це одночасно і процес активізації своєї діяльності, це процес, який спрямований на підсилення спільної навчальної пізнавальної діяльності вчителя та учня [67].

Аналізуючи наведені визначення активізації пізнавальної діяльності, можна стверджувати, що, дійсно, остання потребує від вчителя власної активної пізнавальної діяльності та обізнаності у питаннях керування пізнавальною діяльністю учнів. А від учнів – відгуку на це керування та бажання пізнавати нове. Тобто, якщо внутрішня активність учня не буде спрямована на пізнавальну діяльність, то скільки б викладач не докладав зусиль, ніяких нових знань, умінь і навичок на потрібному рівні не сформується.

Зауважимо також, що процес активізації пізнавальної діяльності учнів не може дати високі результати, якщо буде

проводитися лише в одному якомусь напрямку, з застосуванням окремих засобів, без урахування загальних закономірностей та принципів активізації.

В. Лозова указує, що проблема активізації пов'язана з цілеспрямованою діяльністю викладача, що направлена на удосконалення змісту, форм, методів, способів і засобів навчання з метою збудження інтересу, піднесення активності, творчості, самостійності учнів у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок, застосуванні їх у практиці. Це також спрямування діяльності учнів на вдосконалення вже отриманих та пошук нових знань [33]. Автор розглядає процес активізації через підвищення активності учнів шляхом збудження зацікавленості, що приводить до творчої самостійності.

Вважаємо за необхідне також зважити на думку В.Лозової про те, що основним завданням дидактики є активізація діяльності учнів не тільки окремими засобами, прийомами, а активізація всього процесу: виявлення системи засобів, прийомів, які сприяють підвищенню активності учнів. Таким чином, активізація вирішується не тільки окремими засобами, а системою, комплексом методів, прийомів та засобів. Слід зауважити, що цей напрям більш перспективний і тільки цей підхід може привести до вирішення проблеми активізації навчальної діяльності учнів. Дана теза підтверджує необхідність відбору серед існуючих освітніх технологій таких, що в найбільшій мірі активізують пізнавальну діяльність учнів [13,28,61,62,67].

Аналізуючи сказане, можна навести уточнене визначення активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів: з одного боку, це якісний рівень діяльності учня, якому притаманна певна система ознак (самодетермінованих проявів активності); з іншого – це цілеспрямоване керування процесом пізнання учнів шляхом

створення оптимальних психолого-педагогічних умов, підпорядкованих меті професійної підготовки, що спрямоване на формування внутрішніх мотивів та цілей пізнавальної діяльності; ефективне застосування нових знань і здобуття навичок їх практичного застосування. Між цими проекціями є прямий зв'язок: результатом зовнішньо детермінованої активізації є перехід активності учня у рису особистості.

Навчально-виховний процес у сучасному закладі професійної освіти не може бути організований без застосування освітніх технологій. Поняття «освітня технологія» пройшло етап становлення у педагогічній літературі і практиці України починаючи з 90-х років ХХ століття.

Проблемі з'ясування змісту цього поняття приділили увагу такі вчені, як В.Беспалько, В.Бондар, С.Гончаренко, О.Пехота, Г.Селевко та інші.

На думку І.Ермакова [47], до технологій активізації пізнавальної діяльності учнів можна віднести технологію проблемного навчання, технологію розвитку пізнавального інтересу у навчанні, технологію навчання на основі опорних сигналів, технологію розвитку способів розумових дій, технологію евристичного (пошукового) навчання.

Науковці [2,11,21] розглядали проблемні методи навчання як один з основних у забезпеченні активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, ними було також введено в дидактику поняття «принцип проблемності».

Принцип проблемності відображається в логіці побудови навчального процесу, в змісті навчального матеріалу, методах організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Успішність навчання напряду буде залежати від здатності викладача організувати та творчо застосовувати процес проблемного навчання.

Задачею системи професійної освіти є формування фахових компетенцій на основі розвитку розумових та творчих здібностей особистості. Саме під час проблемного навчання, задовольняються пізнавальні потреби учнів та їх активізація.

На актуальність ідеї активізації навчальної діяльності учнів в умовах сьогодення вказують науковці [9,12,23,29]. Репродуктивне навчання учнів під час якого вони оволодівають тільки готовими прийомами професійної діяльності не формують творчі здібності і відповідно не можуть бути ефективними у наш час.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності у процесі проблемного навчання дозволяє навчити учнів закладів професійної освіти вміти виконувати виробничі операції не фрагментарно, а системно, що сприяє вирішенню ними нетипових задач та виконанню творчих завдань. Активність учнів буде ґрунтуватися на використанні ними способів мислення, а саме аналізу, порівняння, синтезу, узагальненню, конкретизації та отримання на цій основі нових знань або нове використання раніше засвоєних знань Така активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів у свою чергу сприяє розвитку їх самостійності.

Розглянемо проблеми організації навчального процесу з використанням проблемних методів.

Самостійне виконання учнями завдань поставлених викладачем, який визначив алгоритм їх виконання, не сприяють виникненню проблеми та не створюють умов самостійного пошуку, а відповідно й виникненню проблемної ситуації.

Педагогами зазначено, що активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів характеризується не просто самостійним пошуком, а саме пошуком алгоритму вирішення проблемної задачі. Він у свою чергу перетворюється на проблемне навчання під час вирішення учнями фахових проблемних ситуацій підготовлених викладачем.

Проблемне навчання відрізняється метою і принципами організації освітнього процесу. Воно сприяє засвоєнню не тільки визначеної системи знань, вмінь та навиків, але й формує сам процес організації пізнавальної діяльності та самостійності учня і відповідно розвиває його творчі здібності.

Саме при вивченні технічних дисциплін проблемний підхід досить добре реалізується. Реалізація проблемного навчання вимагає використання проблемного викладу навчального матеріалу викладачем з подальшим вирішенням творчих завдань учнями та з їх самостійною роботою. Створення проблемних ситуацій, підведення учнів до самостійних узагальнень значно активізує їх діяльність у процесі професійного навчання.

Такі ситуації можна створювати шляхом підведення учнів до обґрунтування неочевидних залежностей, використанням пропедевтичних завдань, підведення учнів до самостійних індуктивних висновків та висновків, що суперечать їх попереднім уявленням, розв'язуванням підготовчих вправ та задач, створенням ситуації вибору, організацією дискусії, порівнянням нового поняття з вивченим раніш.

Самостійна робота формує компетентності особистості у взятті на себе відповідальності, самостійності вирішування фахових проблем, знаходити вихід із проблемних ситуацій, приймати конструктивні рішення. Вона дозволяє опанувати навички всіх видів діяльності.

Самостійна робота організована відповідним чином з використанням методів проблемності дозволяє поглибити знання з навчального предмету, пробуджує інтерес до пізнавальної діяльності, активізує та розвиває пізнавальні здібності [1].

Сучасні науковці по різному визначають поняття «самостійна роботи учнів». Деякі автори (А.Алексюк, С.Гончаренко, Ю.Машбиць,

З.Решетова) характеризують її як специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності, яка проводиться індивідуально чи по групах у процесі навчального процесу у закладі освіти або вдома за завданнями вчителя, на основі розроблених методичних вказівок, але без його втручання у процес засвоєння навчальної інформації [1,18,36,54].

Г.Суходольський розуміє самостійну роботу як активну пізнавальну самостійну діяльність [61]. Науковець також вважає самостійною активну розумову роботу під час проведення опитування коли учні спрямовуються викладачем до самостійного «відкриття» нових знань.

П.Підкасистий відділяє одну від одної самостійну роботу та самостійну діяльність учнів. Так самостійна робота на його думку є дидактичним засобом навчання [49], за допомогою якого вчитель організує діяльність учнів як на уроці, так і у позаурочний час. Крім того, учні, як правило беруть участь у різнорівневих процесах навчального пізнання під час виконання різних типів самостійної роботи. Самостійну діяльність автор розглядає як цілеспрямований процес, який організують у структурі освітнього процесу для виконання певних навчально-пізнавальних завдань [49].

Цікаву думку щодо сутності самостійної роботи виказує І.Литвиненко. Так у структурі самостійної роботи ним визначено зовнішню та внутрішню сторони оскільки сам процес навчання не може здійснюватися без діяльності вчителя та учня. Відповідно зовнішня сторона обумовлена освітніми функціями педагога, а внутрішня – пізнавальними функціями учнів, причому завдання учнів набагато складніше від завдання педагога [32].

Більшість науковців [1,10,13,16,45,62,64] вважають найбільш правильним визначення поняття «самостійна робота», як вид діяльності, що входить до складу процесу навчання та який

виконується без безпосередньої участі педагога, але з виконанням його завдань. Під час такої самостійної діяльності учні прагнуть досягти поставленої в завданні мети, проявляють свої розумові та творчі здібності та вірно фіксують отримані результати навчання.

Узагальнюючи аналіз сучасних педагогічних джерел [2,9,24,43, 56,64] можна виділити такі різновиди самостійної діяльності у процесі навчання, кожна з яких має різну специфіку планування та постановки мети, а саме:

- постановка мети та планування діяльності за допомогою вчителя;
- постановка мети відбувається за допомогою вчителя, а планування роботи здійснюється учнем самостійно;
- постановка мети та планування здійснюється учнем самостійно в межах поставленого вчителем завдання;
- діяльність здійснюється учнем за власною ініціативою: він без допомоги вчителя сам визначає зміст, мету, план діяльності та самостійно її виконує.

Для забезпечення ефективної самостійної роботи учнів, в першу чергу потрібно точно визначити та довести до їх відома зміст та обсяг знань, який вони повинні засвоїти з кожної теми навчального предмету. Для цього науковці (Ю.Бабанський та інші) рекомендують створити тезауруси з переліком основних понять і положень, а також виробити їх модель та рівні їх засвоєння (репродуктивний, конструктивний чи творчій рівень). Модель засвоєння системи знань та умінь з теми повинна точно визначати, які з перелічених понять, теоретичних знань і практичних умінь мають бути засвоєні на творчому, а які, відповідно, на репродуктивному чи конструктивному рівнях. У кожній темі навчального предмету необхідно також передбачати відповідні форми контролю.

Активізація творчої, пізнавальної діяльності учнів створює умови для якісної переробки і засвоєння великих обсягів інформації, що постійно зростають, та виступає достатньо ефективним засобом досягнення міцних і глибоких знань, навичок і умінь [6,9].

В системі активізації навчання з технічних дисциплін досить важливу роль відіграє застосування на практичних заняттях системи виробничих завдань. Вони створюють сприятливі умови застосування набутих в процесі вивчення техніки і технології знань, умінь і навичок на практиці. Як правило такі виробничі завдання доцільно включати в самостійні практичні роботи, які виконують учні в процесі виробничого навчання.

Таким чином самостійна робота хоча і є одним з найбільш складних методів організації навчального процесу вона разом з тим є однією з найбільш ефективних форм активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Самостійне вивчення окремих питань, тем, розділів дисципліни не тільки виробляє в учнів навички роботи з навчальною літературою, але і сприяє формуванню власного погляду, думки, спонукає до пошуку нетрадиційних шляхів розв'язування задачі. Правильно організована самостійна робота учнів при вивченні технічних дисциплін робить їх активними учасниками навчального процесу.

Працюючи самостійно, учень, по-перше - засвоює навчальний матеріал, переосмислює, узагальнює, розвиває навички контролю й самоконтролю, по-друге - робить спробу застосувати на практиці теоретичні знання, по третє - набуває навичок роботи з навчальною літературою, у нього формується характер особистості (розвиваються вольові зусилля) тощо [46].

Викладач повинен постійно працювати на підвищенням ефективності самостійної роботи а саме:

- ретельно відбирати теми, що виносяться на самостійне опрацювання;
- враховувати можливість учнів самостійно опрацювати дану тему;
- наявність навчально-методичного забезпечення;
- диференційований підхід у підборі завдань;
- постійний контроль за роботою учнів [14].

Форми організації самостійної роботи з технічних дисциплін досить різноманітні: виконання домашнього завдання, складання і розв'язування задач прикладного змісту, виконання учнями різнорівневих тестових завдань, контрольних та самостійних практичних робіт тощо [29,30].

Кожна із цих форм в організації вивчення технічних дисциплін дозволяє в тій чи іншій мірі розвивати пізнавальну активність учнів.

Під час проведення практичних занять з технічних дисциплін педагоги рекомендують застосовувати такі типи самостійних робіт:

- а) репродуктивні;
- б) частково-пошукові або евристичні;
- в) дослідницькі.

Репродуктивні самостійні роботи включають у себе задачі та вправи, що вимагають типових методів вирішення. Вони призначені для опанування учнями змісту навчального матеріалу та формування практичних вмінь передбачених програмою навчання.

Зміст частково-пошукових або евристичних самостійних робіт спрямований на поглиблення системи технічних знань та практичних вмінь учнів. Вони значно активізують діяльність учнів, та сприяють формуванню вмінь розв'язувати завдання професійного спрямування на виробництві в умовах невизначеності.

Дослідницькі завдання використовують систематично впродовж вивчення технічних дисциплін. Учні розв'язують довгострокові

завдання, що передбачають прикладні задачі професійного змісту з елементами технічного моделювання. Такі завдання розвивають наукове мислення та сприяють формуванню дослідницьких вмінь.

Значно підвищують рівень пізнавальної активності учнів нові освітні технології. Вони посилюють інтерес до навчання, задовольняють потреби учнів у отриманні сучасної наукової інформації про явища навколишнього світу, розвивають мислення, інтелектуальні здібності учнів. Нові педагогічні технології також сприяють індивідуалізації та диференціації навчання, розвитку самостійності, спрощення та збільшенню швидкості доступу до навчальної та наукової інформації через мережу Internet [7,19].

Сьогодні, крім традиційних друкованих підручників, у навчально-виховному процесі сучасної школи досить широко використовуються підручники і посібники нового типу, зокрема електронні засоби навчання, навчальний матеріал у яких зберігається, відтворюється і подається із використанням сучасних технічних засобів (комп'ютерної техніки, мультимедійного проектора та сенсорної дошки) [19].

Таким чином процес активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів вимагає застосування спільної діяльності викладача і учня спрямованої на розвиток творчого мислення, вміння опрацьовувати великі обсяги навчального матеріалу на основі застосування нових інформаційних та освітніх технологій, різноманітних засобів, форм, системи дій, прийомів, спрямованих на самостійне розв'язання практичних завдань.

1.2. Педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності у процесі підготовки автослюсарів

Сучасні суспільно-трансформаційні зміни у освітній діяльності потребують пошуків нових методів з організації навчально-виховної діяльності учнів, що забезпечуватимуть їх інтелектуальний розвиток. Такі можливості безперечно надає активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів [63].

Реалізація сучасних освітніх завдань пов'язана з пошуками ефективних шляхів реформування професійно-технічної освіти. Це вимагає оновлення змісту професійного навчання, розробки нових стандартів професійно-технічної освіти з урахуванням сучасних досягнень науки, техніки та технологій [22].

Освітні заклади мають забезпечити високий рівень професійної освіти в умовах інтенсифікації суспільно-економічного розвитку держави. Особливо це стосується професійної підготовки працівників сервісних служб у тому числі і слюсарів з ремонту автомобіля. Адже технічний прогрес у наш час істотно змінює не тільки професійні вимоги, а й риси професії автослюсаря.

Відповідно до Концепції професійної освіти України, інваріантна складова змісту формується на основі державних стандартів, а варіативна частина визначається безпосередньо навчальним закладом за участю фахівців підприємств – замовників кадрів конкретного регіону з урахуванням певних технологій, наявності відповідної техніки, рівня організації праці та економічних відносин [39].

Вдосконалення змісту теоретичної й практичної професійної підготовки слюсарів з ремонту автомобіля вимагає визначення структурних компонентів, які сприяють розвитку самостійності, активності, творчого мислення, формуванню ціннісних орієнтацій в учнів [38,41,44].

Впровадження у виробничі процеси підприємств автомобільного сервісу нового обладнання та сучасних технологій висуває нові вимоги до рівня професійної підготовки сучасного робітника. Якщо конкретно

звернутися до змісту практичної діяльності слюсаря з ремонту автомобіля, то основним чинником є надзвичайно стрімкий розвиток автомобілебудівної галузі, модернізація сучасних автомобілів та умови їх обслуговування.

Кваліфікований слюсар з ремонту автомобіля повинен вміти обслуговувати сучасний автомобіль, удосконалювати власні компетенції з виконання фахових завдань під час роботи на підприємстві сучасного автомобільного сервісу.

Саме такі вимоги значною мірою мають визначати мету та зміст професійної підготовки учнів. Якщо зміст навчального матеріалу, мета та методи організації освітнього процесу не будуть задовольняти вимогам сьогодення, то випускники закладів професійно-технічної освіти не зможуть бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Відповідно рівень кваліфікації фахівців в умовах ринку стає важливим економічним фактором, який набуває не тільки господарського, а й соціального значення, а професійна майстерність фахівців стає важливим стратегічним капіталом будь-якої незалежної держави [22,25,39,53].

Принципово новий підхід до професійної підготовки майбутніх слюсарів з ремонту автомобіля потребує створення умов для забезпечення вивчення спеціальних дисциплін, здійснення виробничого навчання учнів, а також контролю знань, умінь і навичок учнів. Згідно з викладеними концептуальними положеннями під час планування виробничого навчання треба передбачити необхідну кількість часу на формування професійних навичок у цілісному навчально-виробничому процесі закладів професійно-технічної освіти.

Програма виробничого навчання майбутніх автослюсарів повинна враховувати технічні та технологічні процеси підприємства автомобільного сервісу, для якого здійснюється підготовка кадрів, оволодіння учнями відповідними компетенціями, ефективними

прийомами й способами роботи із сучасними технічними пристроями та діагностичним обладнанням.

Відповідно на сьогодні вирішальним стає одне з головних завдань – удосконалення професійної підготовки учнів з наданням міцних базових знань, які дозволяють молоді оперативно реагувати на зміни кон'юнктури ринку. Система професійного навчання повинна надавати можливість учням реалізовувати свої компетенції, розуміти потреби ринку та використовувати власний професійний досвід у майбутній трудовій діяльності. Так науковцями зазначено, що у виробничих відносинах особливо цінними є: відповідальність, особиста дисципліна, ініціативність, творчий підхід, професіоналізм, прагнення бути досконалим, здатним до саморозвитку [46,53].

Навчально-виробничий процес у закладах професійно-технічної освіти повинен спрямовуватися на формування в учнів потреби постійного професійного самовдосконалення та необхідності підтримувати й підвищувати власну кваліфікацію впродовж майбутньої фахової діяльності.

Сучасний стрімкий розвиток транспортних засобів сприяє появі нових автомобілів різних марок і модифікацій. Усі вони мають відповідати екологічним вимогам: бути безпечними під час руху, а також не завдати шкоди навколишньому середовищу надмірними викидами відпрацьованих газів.

Відповідно особливого значення набуває ефективність фахової підготовки висококваліфікованих слюсарів з ремонту автомобілів. Методика викладання навчальних предметів повинна бути побудована на основі новітніх принципів навчання, а саме: диференціації, індивідуалізації, інтегрованого підходу тощо. Характерні особливості методики полягають в організації навчання майбутніх кваліфікованих робітників у реальних умовах підприємств автомобільного сервісу, що зумовило необхідність нетрадиційних підходів до визначення змісту та

методики виробничого навчання, зокрема: забезпечення вивчення тем, передбачених і скоригованих у плані проведення технічного обслуговування автомобілів у реальних умовах підприємства; бригадне навчання під час практичних занять повинно здійснюватися на основі індивідуального навчання в системі: «майстер виробничого навчання – учень», «механік-наставник – учень» [46,53].

В умовах сучасності основні функції професійної освіти набувають нового підходу: так на перший план виходить оволодіння здатністю постійно вчитися й самостійно осмислювати новий досвід. Формування умінь самостійно вчитися протягом усього життя з метою вдосконалення духовних, професійно значущих якостей стає пріоритетним у підготовці фахівця XXI ст. Отже, згідно з новою парадигмою професійної освіти, основою освітнього процесу стає потреба учня в саморозвитку, педагога – у створенні навчального середовища спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учня [22,39].

Відповідно основними компонентами освітнього процесу сучасних закладів професійно-технічної освіти стають:

- стимулювально-мотиваційний;
- цільовий, змістовний;
- діяльнісний;
- контрольний;
- рефлексивний тощо.

Водночас існують суперечності між необхідністю підвищення рівня підготовки випускника до професійної діяльності та неможливістю досягти його тільки традиційними методами й формами навчання, а також між необхідністю застосування нових освітніх технологій у системі професійної освіти та недостатньою розробленістю відповідного наукового методичного забезпечення [17,29,37,43]. Все це стимулює до пошуку нових підходів у формуванні важливих професійно-

особистісних якостей та професійних умінь і навичок слюсарів з ремонту автомобіля.

Впровадження нових освітніх технологій: модульного, проблемно-модульного навчання, ділових ігор та інших – розглядається як змодельована та педагогічно організована навчально-пізнавальна, науково-дослідна, професійно-виробнича діяльність, спрямована на формування соціального та професійного досвіду [17,27,30,35,46,51].

Використання активних методів у навчальному процесі відіграє важливу роль у формуванні особистості майбутнього фахівця, максимально наближає навчання до реальних виробничих умов, сприяє одержанню більш глибоких теоретичних знань та формуванню практичних вмінь.

Крім того, варто більше уваги приділяти організації самостійної роботи, технологізації самостійної роботи учнів з метою підвищення рівня сформованості професійних умінь і навичок.

Застосування нових педагогічних технологій формування професійних умінь та навичок майбутніх автослюсарів зумовило збільшення кількості практичних занять, що у свою чергу підсилює їх роль у формуванні професійних умінь і навичок учнів закладів професійної освіти.

Також потребує змін і методика проведення практичних занять: майстер виробничого навчання і учень повинні бути поставлені в умови творчої, самостійної та активної діяльності, що у свою чергу сприятиме досягненню мети практичного заняття.

Це також створює умови для актуалізації творчих можливостей учнів і викладачів та сприяє підвищенню зацікавленості учнів у підготовці до майбутньої професійної діяльності.

Упровадження активних методів професійної підготовки дає змогу залучати учнів до активного навчання, у процесі якого підвищується рівень теоретичної підготовки та формування професійних умінь і

навичок, це не тільки підвищує якісний рівень сформованості професійних умінь та навичок учнів, а й посилює мотивацію навчання, активізує самостійну роботу учнів, спонукає їх до самоаналізу, самооцінки та самовдосконалення, створює умови для розвитку компетенцій майбутніх працівників [12].

Наявна суперечність між вимогами суспільства до рівня професійних компетенцій особистості та існуючою системою професійної освіти створює проблему підвищення активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Вирішення проблеми підвищення активності учнів к процесі навчання можливе через застосування таких форм та методів навчання які не просто надаватимуть певну сукупність знань, умінь та навичок, а й забезпечуватимуть особистісний розвиток майбутнього фахівця в цілому, перехід пізнавальної діяльності в професійну.

Науковці вказують, що професійна самореалізація особистості залежить від її професійної компетентності, рівня професійної спрямованості, уміння адаптуватися, реалізувати свої здібності, нахили, інтереси, бути мобільною в професійному самовизначенні та кар'єрі [9].

Побудова освітнього процесу у закладах професійної освіти повинна враховувати характерні ознаки та специфіку професії з урахуванням потреб ринку праці. Відповідно необхідно організовувати практичну підготовку учнів з урахуванням принципів наступності та випереджального навчання, динаміки змін у галузі й перспектив її розвитку, а також сукупності факторів, що впливають на якість підготовки кадрів з урахуванням регіональних особливостей ринку праці.

Відповідно активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх слюсарів з ремонту автомобіля буде ефективною за умов:

- конкретизації мети, завдань, змісту та методів професійного навчання майбутніх фахівців та їх реалізації під час практичних занять;

- використання інноваційних методів професійного навчання в умовах реальної практичної діяльності;
- взаємодії педагогічного колективу закладів професійної освіти, учнів та соціальних партнерів під час проведення виробничої практики.

Практична підготовка як складова освітнього процесу у закладах професійно-технічної освіти на всіх етапах її становлення й розвитку відіграє провідну роль у професійному становленні фахівців.

Співробітництво закладів професійно-технічної освіти з підготовки майбутніх автослюсарів та підприємства автосервісу – соціального партнера створює можливості для найбільш повного врахування спроможностей виробничої практики та специфіки професії в процесі формування в учнів орієнтації на професію.

Характерними ознаками діяльності професійних шкіл слюсарного профілю зарубіжних країн є превалювання випереджального навчання, дотримання наступності, неперервності в процесі професійної підготовки висококваліфікованих фахівців [46].

Відповідно виробнича практика учнів закладів професійно-технічної освіти в умовах реального виробництва повинна ґрунтуватися на таких педагогічних умовах:

- визначення структури та змісту програми виробничої практики з урахуванням динаміки розвитку підприємства сфери автомобільного сервісу;
- організація практичного навчання в умовах реального виробництва з урахуванням галузевих та регіональних особливостей, динаміки змін на ринку праці;
- методична підготовка викладачів спеціальних дисциплін і майстрів виробничого навчання до навчально-пізнавальної діяльності під час виробничої практики;

- розширення взаємодії педагогічного колективу закладів професійно-технічної освіти й соціальних партнерів – підприємств автосервісу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ АВТОСЛЮСАРІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Шляхи і методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на заняттях виробничого навчання

Освіта як визначальний фактор розвитку суспільства зумовлює необхідність упровадження в освітню практику новітніх технологій які ґрунтуються на модернізації в першу чергу дидактичної системи.

Результативність цього процесу досягається використанням сучасних високоефективних методів, що забезпечують творче оволодіння системою накопичених знань.

Для сучасного суспільства впровадження новітніх технологій в освіту має велике практичне значення, оскільки в умовах глобалізації воно пов'язане з широким застосуванням нових інформаційно-освітніх технологій.

Необхідною умовою використання нових освітніх технологій є реформування системи освіти, розробка нових дидактичних і методичних концептуальних засад освіти [23,27,29,37,59]. Головними напрямками цього процесу мають стати:

- створення предметно-орієнтованих навчально-інформаційних середовищ, які дозволяють використовувати мультимедіа, електронні підручники тощо;

- освоєння засобів комунікації;
- навчання правил і навичок «навігації» в інформаційному просторі;
- розвиток дистанційної освіти.

Розглянемо типи новітніх технологій навчання, що актуальні у активізації навчально-пізнавальної діяльності

1. В Україні розроблена та активно пропагується технологія інтерактивного навчання (О.Пошетун). Інтерактивне навчання (пер. з англійської «inter» – взаємний, «act» – діяти) – це спеціальна форма організації пізнавальної активності, що має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Інтерактивне навчання розуміють як навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаємопорозуміння, спільного розв'язання навчальних задач, розвитку особистісних якостей учнів [51,52,57].

Інтерактивне навчання передбачає використання активних методів навчання, а саме:

- аналіз конкретних ситуацій
- уведення в досліджувану проблему;
- визначення задачі;
- групова робота над вирішенням проблеми;
- групова дискусія;
- підсумкова бесіда.

2. Особистісно-орієнтоване навчання науковці розглядають як спосіб організації навчання, у процесі якого забезпечується повний облік можливостей і здібностей учнів, створюються необхідні умови для розвитку їх здібностей і компетенцій [66].

Мета такого навчання – створення умов для забезпечення власної навчальної діяльності учнів і розвиток їх індивідуальних особливостей. Організація особистісно-орієнтованого навчання полягає не тільки у

створенні педагогом творчої атмосфери, а й у постійному залученні суб'єктивного досвіду учнів як досвіду їх особистої життєдіяльності.

3. Модульна система навчання – суть технології полягає в тому, що учень самостійно чи з певною долею допомоги досягає конкретної мети навчання в процесі роботи з навчальним модулем. Технологія має такі переваги: модулі (цільові функціональні навчальні блоки) дозволяють перевести навчання на суб'єкт – суб'єктивну основу, індивідуалізувати роботу з окремими учнями, дозувати індивідуальну допомогу, виміряти форми спілкування педагога з учнями [62]. Навчальна програма складається з комплексу модулів та послідовно ускладнених дидактичних завдань. При цьому забезпечується вхідний та проміжний контроль, що дозволяє учневі разом з педагогом здійснювати управління процесом навчання.

4. Модульно-блочна технологія представляє собою інтеграцію різних видів та форм навчання, узгоджених у часі та впорядковані в єдиний комплекс. Базою модульно-блочної організації навчання є: принципи та критерії поділу змісту навчального матеріалу на відносно-самостійні частини, навчальні модулі-блоки; система самостійних робіт; принцип поетапного й автономного оцінювання успіхів учнів.

Важливе місце в модульно-блочній технології відіграє використання різних форм контролю.

5. Мережеві технології призначені для телекомунікаційного спілкування учня із педагогами, працівниками бібліотек, лабораторій тощо. Телекомунікаційний доступ до баз даних здійснюється через всесвітню мережу Internet.

Формами мережевої комунікації є:

- електронна пошта – призначається для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку, здійснення консультування;

- теле-відеоконференція дозволяє педагогу та учням, що знаходяться на відстані один від одного, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми, брати участь у ділових іграх.

6. Ігрові технології навчання здійснюються в процесі включення учнів до навчальної гри (ігрове моделювання явищ і процесів, «переживання» професійної ситуації та інше).

Сьогодні надають перевагу терміну «імітація» замість «гра» (акцент переноситься на внутрішню сутність дії). Навчальні ігри мають на меті крім засвоєння навчального матеріалу, умінь і навичок, ще й надання учневі можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності; сприяють емоційному сприйманню змісту навчання.

7. Теорія проблемного навчання базується на організації навчального процесу, яка передбачає створення проблемної ситуації та активну самостійну діяльність учнів у її розв'язанні, що веде до ґрунтовного засвоєння й закріплення наукових положень, розвиває творче мислення, здатність до самостійної діяльності. Проблемна ситуація завжди базується на суперечностях. Навчальна проблема – це суперечність між старою та новою інформацією. Проблемне питання завжди містить тезу та антитезу. Можна виділити кілька видів проблемного навчання:

- проблемний виклад навчальної інформації педагогом;
- створення на уроці проблемної ситуації;
- формування і розв'язання проблеми самими учнями.

У процесі проблемного навчання між педагогами та учнями утворюється такі алгоритми дії:

- постановка проблеми
- визначення шляхів її розв'язання
- вибір оптимального шляху
- розв'язання проблеми.

Аналіз різних типів новітніх технологій показує, що вони якісно перевищують традиційну освіту особливо у сучасних умовах, коли освіта у різних країнах світу постає перед проблемами та викликами щодо ефективної організації освітнього процесу. Новітні технології також дозволяють інтегрувати процеси, які не можна об'єднувати в межах традиційної освіти і навчання - працевлаштування, кар'єри, безперервної освіти тощо.

2.2. Методичні рекомендації з розвитку пізнавальної активності учнів у процесі виробничого навчання

Навчальні заклади професійної освіти повинні готувати конкурентоспроможних фахівців здатних швидко адаптуватися на виробництві та у закладах освіти, і відповідно включатися у виробничий процес з моменту виходу на роботу.

Навчальні дисципліни повинні служити засобом постійної передачі учням професійно корисної інформації, оновлення та збагачення знань зі спеціальності, бути засобом досягнення, у першу чергу, цілі підвищення рівня освіченості, ерудиції в межах своєї спеціальності, адже робота на професійному рівні потребує постійного вдосконалення майстерності, поповнення професійних знань, розширення професійного кругозору.

У професійно-технічній освіті виділяють наступні методи активного навчання:

Традиційні (неімітаційні)

1. Лабораторно-практичне заняття;
2. Самостійне виконання навчально-виробничих робіт;
3. Виробничий семінар;
4. Виробнича практика;
5. Виконання індивідуальних завдань;

6. Дискусія з мозковим штурмом;
7. Програмоване навчання;
8. Дослідницька робота
Інноваційні (імітаційні, ігрові)

1. Розробка варіантів рішень;
2. Імітаційні вправи;
3. Індивідуальний тренінг;
4. Аналіз конкретних ситуацій;
5. Імітаційне проектування;

У сучасній педагогічній науці найбільш розповсюджена класифікація занять згідно з визначенням основної дидактичної мети, що вирішується на тому чи іншому уроці. Тип заняття визначається основною дидактичною метою. Вид заняття як засіб його реалізації вказує на методику його проведення. Розглянемо класифікацію занять виробничого навчання (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1

Класифікація типів і видів занять виробничого навчання

№ з /п	Тип заняття	Основна дидактична мета	Вид заняття
1	Заняття з формування первинних умінь	Сприйняття і первинне усвідомлення нової навчальної інформації; показ нових трудових прийомів і операцій професійної діяльності; формування первинних умінь правильного виконання окремих прийомів з дотриманням правил безпеки	<ul style="list-style-type: none"> • інструктаж; • екскурсія; • відео; • вправа; • тренаж
2	Заняття з формування складних	Закріплення і розвинення умінь виконання окремих прийомів і операцій професійної діяльності з	<ul style="list-style-type: none"> • лабораторно-практичні заняття;

	умінь	дотриманням якості в роботі; формування умінь і навичок по об'єднанню декількох простих	<ul style="list-style-type: none"> • вправи; • імітаційний тренаж;
		операцій в одну складну при раціональному використанні навчального часу	<ul style="list-style-type: none"> • самостійна робота
3	Заняття вдосконален ня вмінь та формування навичок	Удосконалення та систематизація умінь при виконанні складних робіт, формування навичок при вирішенні складних виробничих завдань	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз конкретних ситуацій; • конкурс; • виконання індивідуальних робіт; • дослідження
4	Заняття комплексного застосування знань, умінь, навиків при виконанні навчально- виробничих робіт	Розвинення критичності, аналітичності, логічності мислення, самостійності та творчості учнів при виконанні навчально-виробничих робіт; комплексне застосування набутих знань, умінь, навичок.	<ul style="list-style-type: none"> • ділова гра; • аналіз конкретних ситуацій; • виконання індивідуальних робіт; • імітаційне проектування

5	Контрольно-перевірочне заняття	Виявлення глибини знань, перевірка і оцінка умінь і навичок виконання окремих операцій та складних і комплексних робіт; виявлення недоліків в знаннях уміннях, навичок та їх причин; отримання даних для атестації учнів	<ul style="list-style-type: none"> • залік; • тестування; контрольно-перевірочна робота • імітаційні вправи; • конкурс
---	--------------------------------	--	---

На основі визначених понять пропонуємо наступний алгоритм підготовки майстра виробничого навчання до занять.

Готуючись до заняття, майстер виробничого навчання повинен:

1. Проаналізувати підсумки попередніх занять з метою виявлення причин недоліків та внесення змін і доповнень у наступне практичне заняття.
2. Визначити основну дидактичну мету заняття.
3. Визначити тип, вид, структуру заняття та час, відведений для проведення кожного його елемента.
4. Скласти план заняття.
5. Підготувати науково-технічну та методичну літературу, а також матеріали з передового досвіду за темою заняття.
6. Намітити практичні та навчально-виробничі роботи, вправи, завдання для самостійної роботи учнів під час закріплення нового навчального матеріалу.
7. Підготувати дидактичне і матеріально-технічне забезпечення заняття.
8. Визначити міжпредметні (внутрішньо предметні) зв'язки та прийоми їх реалізації на занятті.

9. Визначити типові помилки, яких допускають учні під час вправ, намітити засоби їх попередження або виправлення.
10. Підготуватися до показу під час проведення заняття наочних засобів, експериментів, нових операцій і прийомів виробничої діяльності.
11. Спланувати методику контролю якості знань, умінь, навичок учнів на занятті.

Визначимо вимоги до змісту інструктажів як структурних елементів заняття з виробничого навчання:

1. Вступний інструктаж. Вступний інструктаж – сукупність методів і прийомів виробничого навчання, які використовуються на початку занять з метою підготовки учнів до активного, безпомилкового і свідомого виконання практичних завдань.

Алгоритм проведення вступного інструктажу:

- повідомлення теми і мети уроку;
- цільова установка учнів;
- перевірка знань, умінь, навичок взаємопов'язаних з метою заняття і необхідних для його проведення;
- пояснення характеру і призначення запланованої на занятті практичної роботи;
- пояснення нової теоретичної навчальної інформації;
- демонстрація нових операцій і прийомів виробничої діяльності;
- ознайомлення учнів з матеріалами, інструментами та приладами, які вперше будуть застосовуватися на занятті, та правилами техніки безпеки при роботі з ними;
- вивчення інструкційної та інструкційно-технічної (технологічної) документації;
- пояснення та показ способів раціональної організації робочих місць учнів при виконанні практичних завдань;
- інформація про типові помилки та способи їх попередження;

- опитування учнів та пробне виконання ними нових прийомів роботи з метою перевірки засвоєння матеріалу вступного інструктажу;
- відповіді на запитання учнів.

2. Поточний інструктаж. Поточний інструктаж – сукупність методів виробничого навчання, при використанні яких інструктивна діяльність майстра орієнтована на диференційований та індивідуальний підхід до учнів під час закріплення ними нової навчальної інформації шляхом її застосування у самостійній практичній діяльності

Реалізація поточного інструктажу передбачає:

- видачу завдань для самостійної роботи учнів;
- пояснення послідовності виконання завдань;
- розподіл учнів за робочими місцями;
- повідомлення про критерії оцінювання практичної діяльності учнів;
- індивідуальний поточний інструктаж шляхом проведення цільових обходів робочих місць учнів.

Орієнтовні цілі обходів робочих місць:

- перевірка правильності організації робочих місць учнів та дотримання ними правил техніки безпеки;
- перевірка правильності виконання учнями нових прийомів та технологічного процесу виконання робіт;
- перевірка умінь користуватися кресленнями, інструкційними та технологічними картами;
- надання допомоги учням;
- перевірка ходу виконання робіт (між операційний контроль);
- перевірка якості роботи учнів та виконання ними норм часу;
- приймання та оцінювання робіт.

3. **Заключний інструктаж.** Заключний інструктаж – підбиття підсумків виконання учнями виробничих завдань з використанням сукупності методів виробничого навчання, які застосовувалися на уроці; об'єктивне оцінювання підсумків їх практичної діяльності.

Проведення заключного інструктажу передбачає:

- аналіз уміння учнів застосовувати нову навчальну інформацію, що вивчалася на занятті;
- аналіз причин помилок учнів та застосування засобів їх усунення;
- повідомлення та обґрунтування оцінок, отриманих учнями на занятті;
- аналіз дотримання правил техніки безпеки праці, організації робочих місць учнів;
- розгляд випадків нераціонального використання навчального часу;

Враховуючи вимоги до планування занять з виробничого навчання викладач повинен розробити систему уроків для практичної підготовки учнів за фахом.

2.3. Розробка та експериментальна перевірка методики активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх автослюсарів

На основі проведеного дослідження наукових джерел нами було відібрано новітні технології навчання, що відповідають потребам організації ефективної навчально-пізнавальної роботи учнів під час виробничого навчання; розроблено шляхи покращення традиційної методики технологічної підготовки з дисциплін профілю «Автосправа» за допомогою новітніх технологій навчання.

Здійснено експериментальну перевірку основних концептуальних положень дослідження; експериментально перевірено методичні вказівки щодо покращення традиційної методики виробничого навчання автослюсарів. Проведений нами аналіз наукових джерел з організації

навчальної діяльності учнів, дозволив визначити значення активної навчально-пізнавальної роботи у системі підготовки майбутніх автослюсарів. Як наслідок, ми отримали такі висновки:

а) розвиток науково-технічного прогресу викликає потребу у постійному оновленні навчального матеріалу з професійних дисциплін, а відповідно підвищенню значення активного опанування знаннями;

б) ускладнення технічного оснащення автомобільного транспорту, технологічних процесів експлуатації, технічного обслуговування та ремонту автомобілів, потребують впровадження комп'ютерних технологій у підготовку майбутніх фахівців.

Отже, сучасна підготовка слюсаря з ремонту автомобіля повинна враховувати:

- всі висвітлені аспекти, пов'язані з автомобільною галуззю;
- мати більш ґрунтовне змістовне наповнення; сприяти здатності під час подальшої професійної діяльності з виконання висококваліфікованої праці, відповідального ставлення до професійної діяльності в автомобільній галузі;

Процес оновлення практичної підготовки майбутніх автослюсарів не обмежується усуненням недоліків сьогодення, а враховує розвиток професійної освіти та автомобільної галузі з перспективою на майбутнє. Проаналізувавши нормативні та державні документи, дослідження провідних вчених, ми дійшли висновку, що практична підготовка автослюсарів повинна відбуватись на основі:

- особистісно-орієнтованого навчання;
- концептуальних положень професійного навчання в системі закладів професійно-технічної освіти.

Проведене нами впровадження результатів дослідження показало, що головним засобом покращення методики викладання навчального матеріалу є застосування на заняттях новітніх педагогічних технологій, які б підвищували якість практичної підготовки майбутнього

автослюсаря. В ході педагогічного експерименту було апробовано технології, спрямовані на особистісну орієнтацію навчання, підвищення пізнавальної активності учнів та удосконалення організації навчально-виробничого процесу, в результаті чого виявлено, що найбільш ефективними є проблемне навчання та нові інформаційні технології (використання мультимедійної техніки та програмованих засобів навчання).

Особистісно-орієнтовне навчання позитивно зарекомендувало себе під час виробничого навчання. За допомогою цього підходу:

- формуються вміння і навички самостійної орієнтації в довідковій літературі;
- учень привчається самостійно здобувати необхідну інформацію;
- учень залучається до цілеспрямованої діяльності.

На основі проведеного експерименту було встановлено, що проблемне навчання найбільш ефективно для вивчення матеріальної частини автомобіля, де засвоєння знань більш глибоке та усвідомлене. Приріст ефективності викладання навчального матеріалу з використанням проблемності з предмету «Будова та експлуатація автомобіля» становить 16%. В учнів зріс інтерес до навчального матеріалу, відповіді стали більш повними та обґрунтованими з посиланням не тільки на текст підручника практичних робіт, а й на науково-популярні та енциклопедичні джерела.

Ефективність проблемних ситуацій значною мірою залежить від методики їх подання. Для навчальних дисциплін з профілю підготовки слюсарів з ремонту автомобіля визначено такі етапи:

I етап – виділення з навчального матеріалу тих завдань, які можуть скласти предмет проблемної ситуації;

II етап – аналіз фактичних знань учнів, на основі яких повинна створюватись проблемна ситуація;

III етап – загострення протиріччя;

IV етап – визначення можливих варіантів відповідей учнів;

V етап – визначення шляхів вирішення протиріччя;

VI етап – розв'язання протиріччя, або доведення прийнятності припущення;

VII етап – висновки для подальшої роботи.

Застосування програмованого навчання та нових інформаційних технологій дало позитивні результати при вивченні всіх дисциплін, особливо «Будова та експлуатація автомобіля», в процесі викладання якої найбільш суттєво і комплексно проявляється диференціація та індивідуалізація навчання.

Програмоване навчання дає змогу охопити перевіркою всю групу учнів за порівняно невеликий час, проводити індивідуальний, диференційований контроль знань при застосуванні різнорівневих завдань. На основі адаптивної програми маємо змогу підбирати і надавати учню можливість самому вибирати рівень складності нового навчального матеріалу, змінювати його в міру засвоєння.

Експеримент показав, що програмоване навчання дає можливість запобігати негативному явищу списування при контролі знань учнів, здійснювати комп'ютерний контроль знань.

Звернення до нових інформаційних технологій та їх ефективне застосування сприяє особистісній орієнтації педагогічного процесу, підвищенню пізнавальної активності учнів та покращує ефективність управління навчальною діяльністю учнів у навчальних профільних дисциплінах, адже комп'ютер в автосправі виступає як:

- джерело навчальної інформації;
- засіб ілюстрації і мультимедіа;
- засіб індивідуалізації та диференціації навчання;
- засіб моделювання і проектування; засіб збору, зберігання і обробки навчальної інформації;
- робочий інструмент учнів;

- робочий предмет викладача;
- універсальна довідкова система.

Нові інформаційні технології в експериментальному дослідженні при вивченні спеціальних дисциплін розглянуто в рамках візуалізації навчального матеріалу засобами презентаційної комп'ютерної техніки. Основними умовами підвищення ефективності традиційної методики навчання за допомогою візуалізації навчального матеріалу засобами комп'ютерної техніки є такі:

- 1) навчальний матеріал може бути представлений наочними засобами;
- 2) розміщення всього навчального матеріалу з теми у стислому концентрованому вигляді комп'ютерних програм для візуалізації;
- 3) використання сучасних технічних засобів для візуального супроводження;
- 4) використання прийому «стоп-кадру» та словесне пояснення після демонстрації фрагменту навчального матеріалу.

В ході дослідження було виявлено ряд переваг використання візуалізації навчального матеріалу у порівнянні з традиційною методикою:

- скорочується час на пояснення матеріалу;
- з'являється можливість винести в пояснення найбільш суттєві поняття, концентрувати увагу учнів на основному, не звертаючись до деталей;
- зростають показники глибини та міцності знань.

Приріст ефективності застосування візуалізації навчального матеріалу з дисципліни: «Будова та експлуатація автомобіля» становить близько 13%.

Поряд з візуалізацією навчального матеріалу було розглянуто можливості нових інформаційних технологій для самостійної роботи

учнів. Ефективність самостійної роботи залежить від використання комп'ютерних навчальних програм, які дають учням можливість:

- розвивати наочно-образне мислення;
- підвищувати мотивацію навчання;
- формувати дослідницькі вміння, ініціювати самостійне набуття знань;
- використовувати навчальні бази даних;
- формувати інформаційну культуру учнів.

Застосування програмованих засобів навчання дало змогу покращити ефективність засвоєння знань з предмету: «Будова та експлуатація автомобіля» – на 26%.

Для загальної перевірки основних положень дослідження було проведено експеримент, в ході якого визначалася ефективність застосування певних методичних прийомів і новітніх технологій у процесі виробничого навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дозволив визначити як оптимальний для дослідження процесу формування пізнавальної активності учнів метод педагогічного експерименту [40]. Цей метод дозволяє не тільки виявити наявні рівні пізнавальної активності, що склалися в минулому досвіді учнів, а під час самого дослідження простежити динаміку розвитку рівнів та їх істотні закономірності, що дає можливість варіювати, перебудувати методику формування пізнавальної активності в залежності від напрямів використання технологій навчання.

Таким чином, необхідно розробити структуру рівнів розвитку пізнавальної активності, враховуючи поділ на рівні кожного з компонентів. Це дасть можливість підійти не тільки до визначення типових ознак пізнавальної активності, її критеріїв, а й змінювати, в разі необхідності, акценти в методиці її формування. Зазначимо, що ми

дотримуємось двохкомпонентної структури пізнавальної активності (змістовно-операційний та мотиваційний компоненти).

В основу даної структури було покладено технічну сторону пізнавальної самостійності, так звану прикладну самостійність, в якій умовно виокремлено рівні за ознакою зростання складності (творчого елементу) пізнавальної самостійної діяльності. Наступний етап розбудови структури полягав у визначенні співвідношення пізнавальної діяльності та її мотивації. Розбудовуючи структуру пізнавальної активності, ми враховували і психологічні характеристики цих мотивів. Співвідношення всіх сторін мотиваційної сфери проявляється для викладача у вигляді інтересів учнів. А.Маркова, С.Рубінштейн, Г.Щукіна та інші розглядають пізнавальний інтерес як найбільш вагомий мотив навчання. За даними Г.Щукіної, пізнавальний інтерес фігурує серед інших мотивів як центральний.

Все це дозволило нам покласти в основу визначення критеріїв пізнавальної активності прийоми мислення, знання як продукт їх застосування, вміння управляти розумовими процесами та пізнавальний інтерес як мотив здійснення пізнавальної діяльності. Таким чином, пізнавальна активність як властивість особистості, що реалізується в навчальній діяльності, визначається за такими критеріями:

- рівень розумового розвитку;
- ставлення учня до навчання, його прагнення опанувати різні способи пізнання;
- мобілізація вольових зусиль щодо подолання труднощів у навчанні та досягнення поставленої мети.

Визначено показники прояву критеріїв пізнавальної активності:

- ступінь розвитку логічного мислення;
- ступінь сформованості загально-навчальних умінь;
- ступінь сформованості системи провідних знань;
- ступінь розвитку пізнавального інтересу.

В основу методики діагностування нами покладено комбінацію спеціально підібраних ситуацій «вибору» та прийому «переносу», що виявляють:

- спрямованість інтересу учнів до різних сторін навчальної діяльності;
- рівень аналізу й синтезу того, що виокремлюється аналізом,
- рівень абстрагування і узагальнення, що є похідними від них.

Засобом діагностики нами обрано пізнавальні завдання. Використовуючи розроблену методику діагностування, на одному з етапів констатуючого експерименту ми визначили рівні сформованості пізнавальної активності учнів. Для проведення експериментального дослідження було визначено рівні пізнавальної активності учнів у процесі оволодіння професійними знаннями та вміннями під час виробничого навчання (I – низький, II – середній, III – високий IV – творчий). Також було визначено критерії оцінювання рівня активності учнів у організації їх навчально-пізнавальної діяльності (табл.2.2)

За результатами контрольних робіт, проведених у контрольній та експериментальній групах, було визначено показники засвоєння навчального матеріалу (відповідно до рівнів оволодіння учнями професійними знаннями, вміннями та навичками).

Розподіл учнів контрольних і експериментальних груп за рівнями засвоєння професійних знань і вмінь відрізняється. Якщо в експериментальних групах переважають III і IV рівні засвоєння (58,3% і 25,0% відповідно), то у контрольних – I і II рівні засвоєння (27,3% і 36,4%). Середній бал в експериментальних групах становить 4,05, а в контрольних – 3,14.

Таблиця 2.2

**Критерії оцінювання рівня самостійності студентів у процесі
навчання**

№	Рівень	Прояв критеріїв оцінювання пізнавальної активності
---	--------	--

з/п		учнів у процесі навчання
I	Низький рівень	Учні володіють мінімальним обсягом знань, потребують спонукання до здійснення пізнавальної діяльності та участі викладача у всіх етапах управління процесом пізнавальної діяльності.
II	Достатній рівень	Учні володіють достатнім обсягом знань, виявляють інтерес до додаткової інформації (прагнуть поглибити власні знання); контроль за пізнавальною діяльністю має частковий, навіть імпульсивний характер.
III	Високий рівень	Знання та вміння учнів мають системний характер; вони прагнуть здійснювати пізнавальну діяльність незалежно від факторів стримування (високий рівень стійкості пізнавального інтересу); самоконтроль має випереджальний характер.
IV	Творчий рівень	Знання та вміння учнів мають системний характер; Вони виконують завдання не за шаблоном, використовують творчий підхід у вирішенні практичних завдань.

Таблиця 2.3

Результати експериментального дослідження

Групи	Кількість учнів	Рівні засвоєння професійних знань та вмінь							
		I		II		III		IV	
		К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Контрольна група (КГ)	11	3	27,3	4	36,4	3	27,3	1	9
Експериментальна група (ЕГ)	12	0	0	2	16,7	7	58,3	3	25

Для порівняння вибірових середніх величин, що належать до двох сукупностей даних, і для вирішення питання про те, чи відрізняються середні значення статистично достовірно одне від одного, ми будемо використовувати t -критерій Стьюдента:

$$t = \frac{|\bar{x}_1 - \bar{x}_2|}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}}$$

де x_1 - середнє значення змінної по одній вибірці даних;

x_2 - середнє значення змінної по другій вибірці даних;

m_1 і m_2 - інтегративні показники відхилень окремих значень з двох вибірок, що порівнюються від відповідних їм середніх величин, m_1 і m_2 в свою чергу обчислюються за такими формулами:

$$m_1^2 = \frac{\bar{S}_1^2}{n_1}; \quad m_2^2 = \frac{\bar{S}_2^2}{n_2}$$

де S_1 , - вибіркова дисперсія першої змінної (по першій вибірці);

S_2 - вибіркова дисперсія другої змінної (по другій вибірці);

n_1 - число окремих значень змінної по першій вибірці;

n_2 - число окремих значень змінної по другій вибірці.

Після того як за допомогою наведеної вище формули обчислено показник t , за таблицею для заданого числа ступенів свободи, що дорівнює $n_1 + n_2 - 2$, та обраної вірогідності допустимої помилки знаходимо потрібне табличне значення t і порівнюємо з ним визначене значення t [40]. Якщо обчислене значення t більше або дорівнює табличному, то можна зробити висновок про те, що порівнюючи середні значення з двох вибірок дійсно статистично достовірно відрізняються з вірогідністю допустимої помилки, меншої або рівної обраній. Здійснимо обчислення t -критерію Стьюдента та визначення на його основі різниці у середніх величинах на нашому прикладі.

Середні значення за вибірками відповідно дорівнюють 3,14 і 4,08.

Визначимо спочатку вибіркові дисперсії для двох вибірок значень, що дорівнюють:

$$S_1^2 = 0,8941,$$

$$S_2^2 = 0,93043,$$

Поставимо знайдені значення дисперсій у формулу для визначення t і t і обчислимо показник t :

$$t = 3,24.$$

Порівнюючи його значення з табличним для числа ступенів свободи $12+11-2 = 21$. Задаємо вірогідність допустимої помилки, рівної 0,05, та впевнимся у тому, що для даного числа ступенів свободи і заданої вірогідності допустимої помилки значення t повинно бути не менше ніж 2,08. У нас цей показник дорівнює 3,24, тобто більше табличного. Відповідно, вибіркові середні, рівні у даному випадку 3,14 і 4,05, статистично достовірно відрізняються одні від інших [40].

Також було зафіксовано приріст ефективності застосування розробленої методики організації самостійної роботи майбутніх автослюсарів, що становить 16%. Так на високому рівні самостійності у навчально-пізнавальній діяльності працювало відповідно у контрольній групі 1 учень, а у експериментальній групі 3 учні.

Кількісні показники підтверджуються якісним аналізом підготовки майбутніх автослюсарів. Протягом всієї експериментальної роботи здійснювалось цілеспрямоване спостереження за навчальною діяльністю учнів на заняттях з виробничого навчання.

Учні експериментальних груп були більш активні, вільніше оперували навчальним матеріалом при виконання практичних завдань, прагнули пояснити не тільки будову автомобіля, принцип дії машин та механізмів і перебіг основних технологічних процесів технічного обслуговування, вибір певного рухомого чи спеціалізованого автотранспорту, але й аргументовано та обґрунтовано пояснити їх вибір, чому саме такий автомобіль найбільш придатний для виконання даного завдання або чому саме цей процес ремонту агрегатів найбільш ефективний.

Учні ж контрольних груп показали не такі глибокі знання. Особливо відчувалась різниця в знаннях порівнюваних груп з тих питань, що вимагали логічного мислення.

Учні експериментальних груп продемонстрували вищі якісні показники знань і вмінь: їх повноту, міцність, системність, продуктивність, гнучкість тощо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх завдань професійної підготовки майбутніх автослюсарів. До перспективних напрямів подальшого вивчення цієї проблеми можна віднести системне використання педагогічних технологій навчання та використання комп'ютерної техніки для моделювання роботи технічних пристроїв та обладнання автомобіля тощо.

Графічні результати педагогічного експерименту представлено на діаграмі (рис. 2.1)

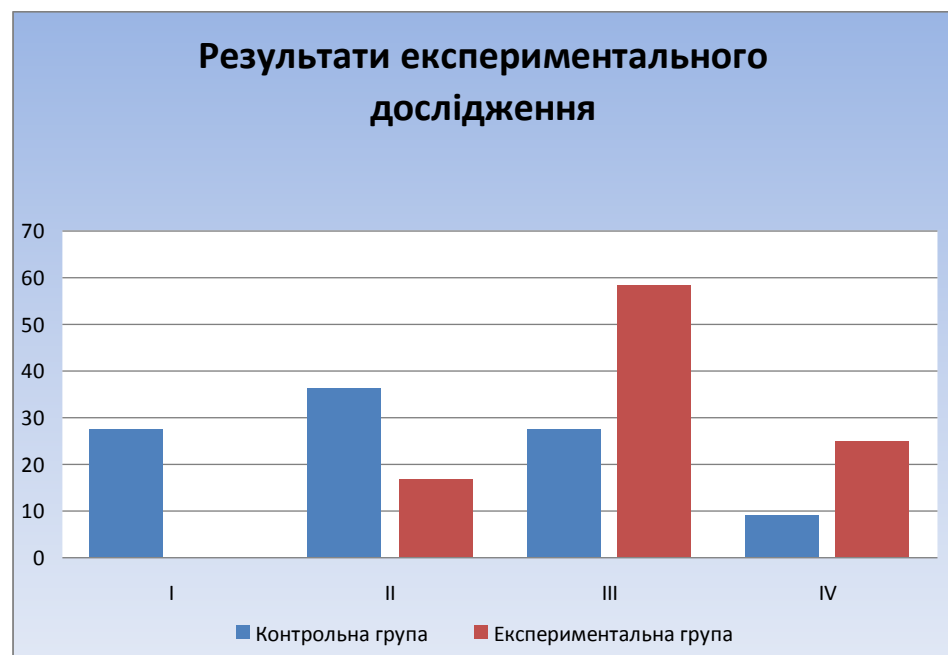


Рисунок 3.1 – Результати експериментального дослідження впровадження методики активізації навчально-пізнавальної роботи учнів під час виконання практичних завдань у процесі виробничого навчання

ВИСНОВКИ

1. Серед фундаментальних педагогічних завдань, що потребують ґрунтовного вивчення й вирішення у зв'язку із змінами в державній парадигмі національної освіти (Україна ХХІ століття), одне з важливих місць посідають питання розвитку пізнавальної активності учнів у системі професійної освіти. Здійснений аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури дозволив виявити коло проблем, вирішення яких спрямоване на розвиток творчої особистості, удосконалення знань, практичних вмінь, навичок, на активізацію самостійного пошуку для подальшого продуктивного втілення набутого досвіду в професійній діяльності.

2. У ході проведеного дослідження було встановлено, що пізнавальна активність виявляється в прагненні й умінні учнів здобувати нові знання в процесі пошукової діяльності, яка може бути спрямована на пізнання нового й удосконалювання вже пізнаного. При цьому було виділено два компоненти пізнавальної самостійності: процесуальний і мотиваційний. Змістовий аспект процесуального компоненту характеризується опорними знаннями, необхідними для самостійного пізнання, а операційний аспект включає практичні, пізнавальні й організаційні уміння. Мотиваційний аспект характеризується наявністю у особистості потреби і прагнення до пізнання.

3. На основі узагальнення результатів проведеного дослідження виявлено недостатній рівень розвитку пізнавальної активності в учнів, що зумовлено проблемами професійної освіти і вимагає пошуку нових засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

4. Аналіз підходів до формування пізнавальної активності особистості та рівнів її сформованості дав можливість обґрунтувати напрями використання нових технологій навчання, які дозволяють

цілеспрямовано впливати на розвиток пізнавальної активності учнів в процесі практичного і виробничого навчання. До них ми відносимо:

- інформаційні технології як джерело інформації;
- освітні технології як засіб формування прийомів розумової діяльності;
- технології активного навчання як засіб організації пошукової діяльності учнів.

В межах визначених напрямів нами виокремлено функції педагогічних технологій в процесі формування пізнавальної активності учнів, а саме: спрямовуюча, інформативна, операційна, діагностична. Аналіз наукових досліджень дозволив відібрати педагогічні технології для застосування їх в процесі формування пізнавальної активності учнів.

5. Доведено, що необхідною умовою ефективного розвитку пізнавальної активності учнів є критеріально - рівневий підхід до оцінки її сформованості. Відповідно обґрунтовано критерії: рівень розумового розвитку, ставлення даної особи до навчання, її прагнення опановувати різні способи пізнання, мобілізація вольових зусиль щодо подолання труднощів у навчанні та досягнення поставленої мети. Показниками пізнавальної активності було визначено: ступінь розвитку логічного мислення, ступінь сформованості загально-навчальних умінь, ступінь сформованості системи провідних знань, ступінь розвитку пізнавального інтересу. Вищеназвані критерії та показники дозволили виділити три рівні сформованості пізнавальної активності (низький, середній, високий, творчий).

6. Проведене дослідження дає можливість на якісно новому рівні вирішувати питання формування пізнавальної активності учнів, вдосконалити систему фахової підготовки, проте не претендує на повноту і вичерпність розгляду даної проблеми. Подальше її дослідження може здійснюватись у напрямках поглибленого вивчення теоретико-методологічних засад формування пізнавальної активності;

пошуків оптимальних критеріїв оцінювання рівнів пізнавальної активності та створення надійних методик діагностування рівнів сформованості пізнавальної активності учнів закладів професійно-технічної освіти. В контексті застосування новітніх технологій з метою формування пізнавальної активності особистості ми вбачаємо перспективним дослідження процесу розвитку даної якості в умовах інформаційно-навчального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.Н. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения; Учебное пособие для студентов ФПК/ А.Н. Алексюк, П.И. Пидкасистый, А.А. Аюрзанайн и др. К.: Ин-т системных исследований образования, 1993. 333с
2. Алімова С. Психолого-аналітичні аспекти використання методів активізації творчого мислення студентів /С. Алімова // Психологія і суспільство. – 2005. – №1. С. 63 – 68.
3. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. – М: Директмедиа Паблишинг, 2008. 134 с
4. Балл Г.А., Мединцев В.А. Теоретико-множественный метод описания процессов и его применение в психологии: монография. – Київ: Педагогічна думка, 2016. 88 с.
5. Бабанский, Ю. К. Избранные педагогические труды / [сост. М. Ю. Бабанский ; авт. вступ. ст. Г. Н. Филонов, Г. А. Победоносцев, А. М. Моисеев ; авт. коммент. А. М. Моисеев] ; Акад. пед. наук СССР. - М. : Педагогика, 1989. 558 с.
6. Бібік Н. М. Компетентність у навчанні [Текст] / Н. М. Бібік // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Безпалько В. Безпалько, В. П. Образование и обучение с участием компьютеров / Владимир Павлович Безпалько. – М.: МПСИ, 2002. 352 с.
8. Бедерханова В.П.. Исследования гуманитарных систем. Вып. 1. Теория педагогической системы Н.В. Кузьминой: генезис и следствия / Под ред. В.П. Бедерхановой, сост. А.А. Остапенко. Краснодар: Парабеллум, 2013. 90 с.

9. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія. – К.: Генезис. – 2009. С. 21-24.
10. Бех І.Д. Виховання як вища професійна майстерність педагога / І.Д. Бех // Новые технологии обучения. Науч.-метод.сб. / Институт инновационных технологий и содержания образования Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2014. Вып. 81. С. 24 –30.
11. Бондар В.І. Дидактика. К., Либідь, 2005. 264 с
12. Вербицкий О. Бакшаева Н.А., Вербицкий А.А. Психология мотивации студентов Учебное пособие. – М.: Логос, 2006. – 184 с.
13. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В.М. Вергасов. – К. : Вища школа, 1985. 176 с.
14. Верхола, А. П. Критерії і норми якісної оцінки знань умінь і навичок студентів / А.П. Верхола // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К.: ІСДО, 1995. – Вип. 1. С. 108–115.
15. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика-Пресс, 1999. 536 с..
16. Гальперін П. Методы обучения и умственное развитие ребенка. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. 45 с.
URL: <http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=9878>
17. [Гетта В. Г.](#) Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навч.-метод. посіб. / В. Г. Гетта, Р. С. Гуревич, О. М.Коберник, А. І. Терещук, Г. В. Терещук. - Умань : СПД Жовтий, 2008. 212 с
18. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - Київ: Либідь, 1997. 421с

19. Гороль, П. К. Сучасні інформаційні засоби навчання: навч. посібник. / П.К. Гороль, Р.С. Гуревич, Л.Л. Коношевський, О.В. Шестоपालюк – К.: Освіта України, 2007. 536 с.
20. Гуржій А. М. Засоби навчання: навч. посібник / А.М. Гуржій, О.Ю. Жук, В.П. Волинський. – К.: ІЗМН, 1997. 208 с.
21. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения М.: ИНТОР, 1996 544 с.
22. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Моногр. / С.У. Гончаренко, Н.Г. Ничкало, В.Л. Петренко, С.Г. Костогриз, Ю.Ф.Зіньковський; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, Технол. ун-т Поділля. - Хмельниц. : ТУП, 2002. 334 с.
23. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. 351 с.
24. Єрмаков І.Г. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики Науково-методичний посібник - Запоріжжя: Центріон, 2005. 640 с
25. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
26. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність Підручник за ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища школа, 2004. 422 с.
27. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Зб. наук. пр. Вип. 1/ ред.: М.М. Козяр, Н. Г. Ничкало; Акад. пед. наук України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльн. - Л., 2006. 633 с
28. Канівець, Т.М. Основи педагогічного оцінювання: [навчально-методичний посібник] / Т.М. Канівець. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. 102 с.

29. Коберник О. Інноваційні технології навчання та виховання: навч. посіб. / О.М.Коберник, О. В. Бялик. – Умань, 2010. 209 с.
30. [Коберник О. М.](#) Проектна технологія: теорія, історія, практика: монографія / О. М. Коберник; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. - Умань : Жовтий О. О., 2012. 228 с.
31. Киричук О. Основи психології /Підручник//За загальною редакцією [О.В.Киричука](#), В.А.Роменця – Видання п'яте, стереотипне. – К.: «Либідь», 2002. 632 с.
32. Литвиненко І.П. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності / І.П. Литвиненко. – К. : Просвіта, 2002. 316 с.
33. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. – Харків: ОВС, 2000. 175 с.
34. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. М.: Знание, 1980. 96с.
35. Машбиць Ю.І. Психологічні механізми навчання: теоретико-методологічні засади. Теорія і технологія проектування навчальних систем : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. Машбиця Ю.І. Київ, 2001. Вип. 2. С. 3 – 15.
36. Машбиць Ю.І. Психологічні механізми дистанційного навчання. Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти. Матеріали методологічного семінару АПН України 16 грудня 2004 року / за ред. академіка С.Д. Максименка. Київ, 2005. С. 189–201.
37. Машбиць Ю. І., Гокунь О. О., Жалдак М. І., Морзе Н. В. [та ін.]. Основи нових інформаційних технологій навчання. Київ, 1997. 260 с.
38. Моляко В. Психологічні проблеми творчої діяльності та обдарованості / В. Моляко // Актуальні проблеми психології:

Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – 1999. – Вип. 19. С. 146 – 156.

39. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. –
Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
40. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. Кн.3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. 3-е изд. – М. Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1998. 630 с.
41. Ничкало Н. Професійна освіта: Слов.: Навч. посіб. / ред.: Н. Г. Ничкало; уклад.: С.У. Гончаренко; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. : Вища шк., 2000. 380 с
42. Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики. - Т. 1-2. – Київ : Знання України, 2005. 420 с.
43. Паламарчук В.Ф., Барановська О. В. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку // Український педагогічний журнал. - 2018.- № 3. С. 60–66
44. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб. наук. пр. / ред.: І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. - К., 2003. 679 с
45. Пехота О.М. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти.- К.: А.С.К., перевидання 2001, 2004 256 с.
46. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / С.О.Сисоєва, О.М.Пехота, А.М.Алексюк та ін.; за ред. Сисоєвої С.О. АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф.освіти. – К.: ВІПОЛ, 2001. 504 с

47. Перспективні освітні технології [Текст] : науково-метод. посібник / Алексюк А.М.; Бех І.Д.; Демків Т.Ф.; Єрмаков, І. Г. та інші; заг. ред. Г. С. Сазоненко. - К. : Гопак, 2000. 560 с.
48. Петровский А. В. Психология и время / А. В. Петровский. – СПб.: Питер, 2007. 448 с.
49. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся: Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества / П.И. Пидкасистый . - М.: Педагогика, 1972 . 183 с.
50. Пометун О. І., Сущенко І. М. Основи критичного мислення: методичний посібник для вчителів. ДНІПРО : ЛІРА, 2016. 156 с.
51. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 192 с.
52. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / За ред. О.І. Пометун. – К., 2003. 192 с.
53. Проектування процесу професійного навчання у закладах профтехосвіти : монографія / Н.Г. Ничкало, І.А. Зязюн, С.У. Гончаренко, М.Є. Скиба, Л.Б.Лук'янова; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.; Хмельниц., 2010. 335 с
54. Решетова З.А. Формирование системного мышления в обучении. Учебное пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 344 с
55. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 1999. 720 с.
56. Сисоєва С. Психологія та педагогіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. непед. профілю традиц. та дистанц. форм навчання / С.О. Сисоєва, Т.Б.Поясок. – К.: Міленіум, 2005. 520 с
57. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Харків: Основа, 2003. 63 с.

58. Сластьонін В.О. Формування особистості вчителя в процесі професійної підготовки // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. С. 103–107.
59. Смульсон М. Л. Середовище дистанційного навчання: психологічні засади проектування. Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. Київ : Міленіум, 2006. Т. 8, Вип. 2. С. 27–39.
60. Смульсон М.Л. Доросла людина у віртуальному освітньому просторі. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні : актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. С. 107–112.
61. Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности / Г.В.Суходольский. - 2-е изд. – М: URSS, 2008. 164с.
62. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся. – М.: Знание, 1983. - № 3. С.19
63. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія / Н.Г.Ничкало; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – К.: Пед. думка, 2008. 198 с
64. Трофимова Н.К., Яремина Е.И. Самообразование и творческое развитие личности будущего специалиста // Педагогика. – 2009. №2.- С. 42-47.
65. Тягло О. В. Критичне мислення. Харків: Основа, 2008. 190 с.
66. Шамова, Т.И. Управление профильным обучением на основе личностно-ориентированного подхода: Учебно-методическое пособие / Т.И. Шамова, Г.Н. Подчалимова, А.Н. Худин и др. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2006. 160 с.
67. Щукіна Г.І. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів / Г.І. Щукіна. – К. : Либідь, 1998. 274 с.

68. Tanklevska, N., Petrenko, V., Karnaushenko, A., & Melnykova, K. (2020) World corn market: analysis, trends and prospects of its deep processing. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6(3), 96-111. Retrieved from <https://are-journal.com/index.php/are/article/view/339>
69. Petrenko, V., & Melnykova, K. (2018). Formation of vertically integrated agrarian enterprises with foreign capital. *Technology transfer: innovative solutions in Social Sciences and Humanities*, 13-15.